

GÁBOR ESZTER

A Bellevue

„Elomlott a maradi stylben épült »Bellevue«” – írta Ágai Adolf (Porzó) 1908-ban, az alig harminc évvel korábban épült, ám akkor már négy éve lebontott épületről.¹ Mi volt ez a korán elöregedett ház?

Az Andrassy út jobb oldali utolsó telkén (mai címe: Andrassy út 127-129. – Dózsa György út 92a-92b.) álló villáról alig tudunk valamit. Tervei régen elvesztek, maradt róla egy jó minőségű, nagyméretű Klösz-fotó² (1. kép), ismert egy az 1870-es években készült vitzkártya az Andrassy (Sugár-) út külső szakaszáról, amelynek háttérben látható a Bellevue oldalhomlokzata³ (2. kép), és az utóbbi időben előkerült egy apró sztereo képpár, amely bizonyíthatóan az épület kerti homlokzatát ábrázolja.⁴ (3. kép) Ez utóbbi adta az ürügyet, hogy megkíséreljem legalább gondolatilag rekonstruálni a házat.

A Bellevue a Sugárúti Építő Vállalat által épített négy „mintavilla” egyike volt.

A Sugárút kiépítésére 1872-ben alakult nemzetközi konzorcium, a Sugárúti Építő Vállalat lényegét tekintve ingatlanspekulációra szakosodott vállalkozás volt. A Fővárosi Közmunkák Tanácsával 1872. március 9-én kötött szerződésben a parcellázás, az utak kiépítése mellett az útmenti házak 10 éven belüli felépítését is vállalta. Az építkezéseket a Nagymező utca és Jókai tér közötti háztömbben 1872. július 25-én jóváhagyott tervekkel kezdték, majd alig egy hónap múlva a Városliget közelében négy villával folytatták; 1873. január 2-án már a nyolcszögletű (Oktogon) házak, végül 1873. június 19-én az Eötvös és Csengery utcák közötti házcsoport terveit is engedélyeztették, és ezzel véget is ért a vállalat építő tevékenysége. Az 1873. május 9-én kitört bécsi tőzsdekrach következtében alapvetően megrendült a Sugárúti Építő Vállalat mögött álló bankcsoport anyagi helyzete, ezért telekfelosztással és értékesítéssel még foglalkozott a vállalat, de újabb befektetéseket igénylő építkezéssel többé nem.⁵

A Sugárúti Építő Vállalat által a további építkezésekhez mintaképül szánt négy villa egyike volt a Sugárút déli oldalának utolsó telkére, az Aréna (Dózsa György) út sarkára épített Bellevue. A villa telke eredetileg 815 négyszögöl területű volt – a környéken az egyik legnagyobb. (1893-ban a telek Andrassy úti oldalából 306 négyszögölnyi területet levágtak, majd 1904-ben – már az épület lebontása után – az Aréna út felől további 231 négyszögölt, úgyhogy a ház helyére épült egykori Babocsay-villa már csak a maradék 275 négyszögöles telken

1. kép.

2. kép.

3. kép.

állt).⁶ A később Belle-vue, ill. Bellevue néven elhíresült épület építési engedélyét ifj. Pan József építőmester kezességével 1872. augusztus 22-én adta ki még Pestváros tanácsa.⁷ A lakhatási engedélyt már Budapest tanácsa adta ki 1875. augusztus 8-án,⁸ a bontási engedélyt 1904. január 22-én Budapest székesfőváros VI. kerületi előjárósága.⁹ 1875-ben istálló,¹⁰ majd 1884-ben vasszerkezetű menedék-pavilon épült¹¹ az eredeti telekszomszédok felőli belső sarkába.

A tervek hiányában a főépület alaprajzáról nincs fogalmunk, ám ismerünk két – egymásnak nem teljesen megfelelő – körvonalrajzot. Az egyik „Az Andrassy szobor helyét és környékét feltüntető helyszínrajz”, amely 1892 júliusa és 1893 októbere között keletkezett.¹² Az Andrassy út jobboldali utolsó telkén három épületet jelöl: a telek utcai határainak közelében egy nagyméretűt (ez maga a Bellevue), a szomszédok felőli sarokban egy hosszan elnyúló téglalapot (ez talán az istálló), és egy kisebb, egyik oldalán ívelt épületet, amelyet a pavilonnal vélünk azonosítani. A főépület négyzet arányú, három sarkán lekerekített formát mutat, amely Andrassy út felőli főhomlokzata, és az azal átellenes kerti homlokzata felé a középtengelyben lépcsőzettel egészül ki. A másik helyszínrajz a Bellevue helyére épült Babocsay-villa 1904-es tervrajzának részlete; a helyszínrajzon megjelölték a lebontásra kerülő régebbi épület körvonalát. Ez a rajz is négyzet arányú területet jelöl, itt csak az utcasarok felé látszik lekerekítés, és a lépcsőket sem jelölték, bár a fő- és a hátsó homlokzaton egyértelműen látható némi kitüremkedés, inkább csak minimális kiülésű rizalitokra utaló forma. Ez a helyszínrajz arról is tudósít, hogy a korábbi épület távolabb volt az utcai telekhatártól, mint a tervezett új (a Babocsay-féle), és hogy kerti homlokzata részben átnyúlt az akkor kialakított új telekhatáron (a két Babocsay ház közötti területre).

Ismerjük továbbá az 1875-ben kiadott lakhatási engedélyt, amelyből kiderül, hogy az épület alagsorában 1 konyha, 1 élelőkamra és 8 raktárhelyiség volt; a földszinten 6 szoba és 1 előszoba, az emeleten 9 szoba.¹³ A helyiségek megoszlása igen szembevetendő: sehol fürdőszoba vagy más mellékhelyiség, az emeleten csak a kilenc szoba, a földszinten is csak egy előszoba csatlakozik a hat szobához, az alagsorban viszont nyolc raktárhelyiség. Ez az eloszlás teljesen szokatlan a környező villák között. A fürdőszoba az 1870-es években már teljesen általános volt; a konyha alagsori elhelyezése szintén, két-három raktárhelyiség is szokásos volt, a tüzelő, bor, szőnyegek tárolására, de nyolc raktárhelyiségre sehol sem találni példát. (Itt már felvetődik, hogy ezt az épületet nem konkrét használati funkciók elemzése után kialakított program szerint tervezték, nem a későbbi használó határozta meg az igényeket – talán ettől lett ennyire szokatlan a szobák és a mellékhelyiségek viszonya.)

Az alaprajzra vonatkozó információk szűkösségével szemben, mind a négy homlokzatról ismerünk korai

felvételeket. A közismert Klösz-fotó az épület sarka felől készült, így mind a két utcai homlokzatról és természetesen a közöttük lévő lekerekített sarokról is meglehetősen jól informál. A torony térbeli elhelyezkedése nem teljesen világos rajta, de arról kiegészítő ismeretet nyújt a vizitkártya. Az épület struktúrájáról a hátsó (a kerti) homlokzatról készült fotópár, illetve annak az utcai homlokzattal való összevetése igazít el. Ezek szerint az épületnek két, egymásra merőleges – timpanonokkal hangsúlyozott – tengelye van. A főtengely az Andrassy úti homlokzat rizalitjától a kerti homlokzat rizalitjáig vezet, ez a résztömeg kiemelkedik az épület egészéből, nyeregteret fed, amelynek két végfalát alkotja a két homlokzat meghatározó timpanonját. A kereszt-tengely keskenyebb, és nem emelkedik ki az épületből, az Aréna (Dózsa György) úti homlokzattól a város felőli oldalhomlokzatig vezet, ám természetesen megszakad a főtengely tömbjében.

A Bellevue szabályos tornyos villa volt. Épülettömege összetett, és a főhomlokzat felől nézve, a saroktól kezdve egyre magasabb tömegekből állt. A meglehetősen nyitott sarok ablakai között szinte nincsenek falak, csupán a földszinten négy dór oszlop, és az emeleten négy nőalakos herma. Zárópárkánya az épület főpárkányával azonos. Ezután következik a főtengely tömbje. A magasföldszint négy ion oszlopos portikuszára a lábazati falhoz tapadó tízfokú lépcsősor vezet. A portikusz feletti emeleti teraszt kőbábos mellvéd övezi. A sarokhoz viszonyítva középrizalitiként megformált szakasz három axisú, és az épület főpárkánya felett (üresen hagyott) képszék kapcsolja a koronázó timpanonhoz. A torony képezi a harmadik, a legmagasabb tömböt, a főhomlokzat vonalától kicsit hátrább áll, az oldalhomlokzatba mintegy bevágódik. Négy szintes; földszinti és első emeleti ablakai igazodnak a házéihez, a másodikon három keskeny, alacsony, keretes nyílás látszik – vélhetően üvegezettek. A negyedik szint hármas nyílásai láthatóan üvegezetlenek; e minden oldal felé nyitott felső szintről nyílhatott a Városligetre, az épülő Sugárútra, sőt az egész városra szép kilátás, innen eredhetett a ház neve: Bellevue.

Az épület tömegét – más megközelítésben – leírhatjuk úgy, hogy két, egymást derékszögben metsző, eltérő magasságú, egyaránt nyeregteret fedett tömeg, amelyek metszésében létrejött „beugrást” az utcai sarok felé az íves, üvegezett falú veranda-szakasz, míg az átellenes oldalon a torony tölti ki. Az épülettömeget a klasszikus szabályozottság és az esetlegesség különös keverékének mutatkozik.

A Sugár- (Andrassy) úti homlokzat fő eleme a portikuszos, teraszos bejárati szakasz, amelyhez közvetlenül kapcsolódtak a két szélen a verandák, illetve a torony. Az Aréna- (Dózsa György) úti homlokzaton egy háromtengelyes szakasz után a szintén háromtengelyes, timpanonnal koronázott rizalit következik, majd az ívelt verandás sarok. A homlokzatképzés sajátossága, hogy a háromtengelyes szakaszokban a 2–2 ablak kö-

zött 1–1 vakablak van. (Így képezte a tervező a főhomlokzat emeleti terasz mögötti falszakaszát is.) A Sugárútra merőleges oldalhomlokzaton a torony után az alacsonyabb kereszt-tömeg timpanonnal lezárt háromtengelyes szakasza következik rizalitként – teljes mértékben az Aréna úti rizalitnak megfelelően. Az ezután következő szakasz a vizitkártya-kép háttérében alig ki-vehető: talán egy sarokra forduló, külön tetővel fedett zárterkély – de ez e meghatározás nagyon bizonytalan.

Mindezek ismeretében a negyedik homlokzat kifejezetten meglepő: két háromtengelyes szakasz fog közre az épület tömegéből kiemelkedő diadalíves középrizalitot. Az ív nyílása belülről megosztott ugyan, a diadalív-hatás mégis vitathatatlan. Az épületen körbefutó övpárkány az ívben két ion oszlopra támaszkodva folytatódik, és a főhomlokzattal megegyező kőbábs mellvédet „tart”, amely mögött vélhetően a szinteket elválasztó födém volt, de ezt a kép nem jelzi egyértelműen. A diadalív szélein a pilaszterek nem rajzolódnak ki határozottan; a földszinten 1–1 ablak töri át a felületet, az emeleten 2–2 falpiller határolta táblabetét – az oldalhomlokzatok vakablakainak nagyobb méretű társai –, ám a magasított főpárkány alatti helyzetük azt támasztó pilaszterekké minősíti őket.

A homlokzat középtengelyében megjelenő nagy íves nyílás nem ismeretlen a korszak pesti villaépítészetében. Két példáját ismerjük – feltehetően mindkettőt Unger Emil tervezte, és mára mindkettő elpusztult. Az első Madarász Viktor 1869-ben épült műtermes villája a Városligeti fasorban, a mai 45. szám helyén. Itt a nagy ív üvegezett, a festő műtermének megvilágítását szolgálta.¹⁴ A második, Wechselsmann Ignác villája (Unger Emil, 1871) szintén a Városligeti fasorban; a 12. számú ház eredeti főhomlokzatának volt meghatározó motívuma az egy nagyíves loggia.¹⁵ (4. kép)

A nagy homlokzati ív a francia forradalmi építészetnek volt kedvelt motívuma. Claude-Nicolas Ledoux Chaux-tervében a favágók szállásának bejáratát tervezte ilyen formával, majd ennek polgáriasult változatát a Párizsba tervezett Tabary-pavilonban gondolta újra.¹⁶

4. kép.

Nem lehet kizárni, hogy Unger Emil vagy Weber Antal ismertek volna vonatkozó metszeteket, de én tartózkodnék attól, hogy közvetlen hatásról beszéljek. Akkor már inkább a Pollack-féle pesti Festetics-villára utalnék, bár ott a nagy íves nyílás csak a második szintre korlátozódott.¹⁷ Mindezeket előrebocsátva nem zárhatom ki, hogy az említett villák nagy ívei a forradalmi építészet monumentális ív-kompozícióinak szerény elpolgárisodott változatai lehetnének. A Bellevue kerti homlokzata megosztott szintű ívnyílásának eredete hasonlóképpen bizonytalan. A Giardino de Boboli grottájának bejárata (Giorgio Vasari és Bernardo Buontalenti) hasonló szerkezetű, ám dús plasztikus díszítése szinte elfedi a szerkezetet.¹⁸ Leo von Klenze egyik Glyptothektervén is hasonló nyílásosztást látni, ám ott valóban csak nyílástagolás van, és a két oszlop támasztotta vízszintes gerendához nem kapcsolódik osztó födém.¹⁹

A fenti leírás remélhetőleg érzékelteti, hogy meglehetősen heterogén épület lehetett a Bellevue. Utcai nézete határozottan eltér a kerti homlokzattól, csak a részletképzésben mutatnak egymással némi rokonságot. A stílári meghatározás is igencsak problematikus. Nem klasszicista épülettel állunk szemben, annál sokkal szeszélyesebb a résztömegek összeillesztése. Nem is romantikus, mert valójában klasszikus részletekből építkezik. Az utcai nézet az itáliai villastílusra utal, ám a kerti homlokzat ennek határozottan ellentmond, és inkább reneszánsz ihletésű. Összegezve: van az épületnek valami kieri letlen átmeneti jellege.

A későklasszicizmus és a neoreneszánsz közötti átmeneti modor nem egyedülálló jelenség, Bécsben Theofil Hansen nevéhez köthető ennek egyik változata, az ún. hellenizmus. A római építészet formakincsére alapozó reneszánsz építészettel szemben a hellenizmus hangsúlyozottan szerényebb, és a görög építészetet tekintette előképének. Sok oszlopocsarnok, háromszög-timpanon, a csúcson akroterion díszítéssel jellemezte ezt a rövid ideig uralkodó modort. Bajorországban Leo von Klenze tervezett ezek szerint egykor és Friedrich von Gärtner, különösen görögországi tevékenysége idején.²⁰ Berlinben

5. kép.

nincs is külön neve az átmeneti modornak, amely leginkább Friedrich Hitzig²¹ és Ferdinand von Arnim munkáiban ragadható meg.²² Ők nem alkalmazták sokszor az akroterionnal kiegészített timpanont, gyakorta eltértek a klasszicista tömegalakítás zártságától, áttemeltek tömegalakítási motívumokat az itáliai villastílusból, a romantika tömegkapcsolataiból, és részletképzésük a klasszicista normák felől gyakran eltér a reneszánsz előképek felé.

Ebből a szempontból a Bellevue rokona a mai Andrássy út 122. helyén állott Unger Emil nevéhez kötött villa. (5. kép) Ez utóbbi tömegkompozíciója összetettebb, mint akkor mondták, festőibb, de részletképzése, az ívesen lezárt sarok, a földszinti loggiák, a szögletes saroktorony közelebbi kapcsolatot jeleznek. Figyelemre méltó, hogy két Unger által tervezett villával is formai rokonságban állt a Bellevue, miközben Weber Antal más munkáival nehezebben tudjuk a rokonságot felfedezni.²³ (Anélkül, hogy itt – elsősorban a helyhiány miatt – a szerzőség nagyjából elfogadott kérdését feszegetni kezdenénk, meg kell említenünk, hogy a három épület tervezőit csak egykorú közvélekedés alapján ismerjük el, hiteles bizonyíték egyik esetben sincs.²⁴ Feltételezhetjük talán, hogy Weber és Unger esetleg konzultáltak a villák tervezése kapcsán, ám ez akkor lehetne elképzelhető, ha bizonyítani lehetne, hogy Unger a Sugárúti Építő Vállalat vezető építészeként „tanácsokat” adhatott volna Webernek. Erre a kérdésre – ismét a helyhiány miatt – most nem térhetünk ki, mindössze azt jegyezzük meg, hogy a vezető építési funkció meglétére eddig semmi megfogható bizonyíték sem adódott.)²⁵

A korábbiakban már érintettük, hogy a Bellevue helyiségelosztása meglehetősen szokatlan, ezért használatának mikéntje is kérdéses. Felmerül tehát a lehetőség, hogy a Bellevue-t már eleve sem lakóháznak tervezték, esetleg az építkezés során változtatták meg a funkcióját. A publikációk egységesen kezelték a városliget-közei négy szabadon álló épületet, nyaralót, semmi megkülönböztető megjelöléssel sem illették egyiket sem.²⁶ Ezek alapján arra lehet következtetni, hogy a Bellevue is lakóháznak épült. Ám a későbbiek során semmi jel sem mutat arra, hogy valaha lakták volna, bizonyos, hogy a lakjegyzékekben egyik tulajdonosa sem jelenik meg itteni lakcímmel, és mind ez ideig nem sikerült a házban lakó személy nevére rátalálni.²⁷ Az épület működésére vonatkozó legkorábbi ismeretünk 1883-ból származik, amikor báró Révay Ferenc – az akkor szomszédos, ma Andrássy út 125. számot viselő ház tulajdonosa²⁸ – bejelentéssel fordult a hatóságokhoz, tiltakozva a Bellevue kertjében rendezett zenés estélyek zaja miatt.²⁹ 1885-ben a Cím- és lakjegyzékben a Mulatóhelyek között megjelenik a „Villa Belle-vue” Andrássy út 141. címmel.³⁰ Ugyanekkor Ország Sándor, a FKT osztályfőnöke is mulatóhelyként említi az épületet.³¹ Legközelebb 1888-ban találjuk említését,³² majd 1891-ben jelenik meg a Bellevue ismét a címjegyzékben,

ekkor már zenés mulatóhelyként,³³ hogy ismét eltűnjék onnan. A mulatóhely működésének mibenlétéről a Révay Ferenc-ügy irataiból alkothatunk némi képet. A belügyminiszter nem tiltotta be a mulatóhely működését, amint azt Révay báró kívánta, csupán esti 11 órában korlátozta a zenekar működését, továbbá megtiltotta a „túl zajos és harsányos hangszerek, mint például dob és réz trombita” alkalmazását.³⁴ A Bellevue tehát mint zenekart alkalmazó mulatóhely „[n]agyon divatos hely volt, az asszonyágok itt szellőztették legfrissebb nyári ruháikat és mutatták be kalapjaikat”³⁵ különösen akkor, ha a bérlőnek sikerült megalkudnia Johann Strauss közkedvelt zenekarával egy nyári szezonra.³⁶

A Sugárúti Építő Vállalat a négy villát mintaképnek szánta, ám ez az elképzelés nem vált be. A villák lassan épültek, eladni is csak évtizedes késéssel sikerült őket. E villákhoz hasonló sem épült a környéken az évek során. Ennél is elgondolkoztatóbb, hogy az Andrássy út 122. számút és a Bellevue-t már a XX. század első évtizedében lebontották. Fel kell tételeznünk, hogy a villák építészeti programjai kidolgozójának elképzelése nagyon nem találkozott a helyi közönség ízlésével, és igényeivel. Nem fogadták el az átmeneti stílus bizonytalanságát, a harmonikusabban szerkesztett klasszikus, vagy neoreneszánsz modorú villák jobban megfeleltek a közízlésnek. Ezt látszik igazolni, hogy a négy közül a legszabályosabb, a szimmetrikus homlokzatú, egyszerűbb felépítésű, a 123. szám alatti villa, amely közülük legelőbb talált vásárlóra, – megtoldott emelettel – a mai napig fennáll.

Képjegyzék

1. kép: A „Bellevue” nyaraló a Sugárút és az Aréna út sarkán (Weber Antal, 1872-1875)
Klősz-fotó
2. kép: A Sugárút jobb oldali utolsó szakaszát ábrázoló képeslap az 1870-es évek közepéről. Előtérben a 123. sz. alatti villa, háttérben a „Bellevue” Sugárút felőli oldal-homlokzata
ismeretlen felvétel
3. kép: A „Bellevue” Aréna út felőli oldalhomlokzata, háttérben az Andrássy út 123. alatti villa
ismeretlen felvétel
4. kép: A Wechselsmann-villa
Klősz-fotó
5. kép: Andrássy-út 122. A Sugárúti Építővállalat által épített villa a sarok felől (Unger Emil, 1872-1877)
Klősz-fotó

Jegyzetek

1. PORZÓ (ÁGAI Adolf): *Utazás Pestről Budapestre*. Budapest, 1908. 419.
2. BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjtemény, 64.229.
3. Uo. 20.422. A kép háttérben a 123 sz. villa és a Bellevue között nincs épület, a kép tehát a 125. számú Révay-villa felépülte, 1882 előtt készült.

- 4 Uo. F.98.850. A kép a háttérben látható épületek: Andrassy út 122. és 123. sz. alapján megállapíthatóan 1877–1882 között készült.
- 5 1872. február 4-én, a Fővárosi Közmunkák Tanácsával kötött szerződést még nem a Sugárúti Építő Vállalat néven írták alá a hamarosan megalakuló vállalat alapítói: a Magyar Általános Municipális Hitelintézet, a Franco-Magyar Bank és a frankfurti Erlanger és Fiai Bank. Hozzájuk társult rövidesen, 1872. december 19-én 20 %-os részesedéssel a Pesti Építő Társaság, és jött létre a Sugárúti Építő Vállalat. BFL XV. 17.d. FKT. 38.; BFL VII. 2.e. Cégbíróság. 1876/1964. Ld. még: KÖVÉR György: *1873. Egy krach anatómiája*. Budapest, 1986. Kozmosz könyvek. 37. A Sugárúti Építő Vállalat történetének részletes ismertetésére a jelen tanulmány terjedelmi korlátai miatt itt nem vállalkozhatunk, a későbbiekben erre a kérdésre még vissza kell térnünk.
- 6 BFL XV. 37.c. tkvi. betét sz. 4194.; Uo. tkvi. betét sz. 12814. (A „hiányzó” 3 négyszögöl a tört számokból adódik össze.)
- 7 BFL IV. 1303.f. 1872. VI. 10/II. Kcs. p. 1210. 29892/1872. tan. sz.
- 8 BFL IV. 1407/b. 23251/1875. tan. sz.
- 9 BFL IV. 1409.b. Elnöki üo. 5505/1901. lev. sz. 25352/1904–VII. ikt. sz.
- 10 Ép. eng. sz. 32428/1875. Ld. BFL XV. 324. Mérnöki hivatali mutatókönyv 1875. 1547. sz.
- 11 Ép. eng. sz. BFL IV. 1407/b. 14567/1884. tan. sz.
- 12 MOL T. 7. No. 4. c: 5. (Schickedanz-hagyaték)
- 13 BFL IV. 1407/b. Pesti tanácsi iratok. 23251/1875. A lakhatási engedély dátuma 1875. augusztus 8.
- 14 A Madarász-villát lebontották, tervrajza lappang, csak egy fotót ismerünk róla. Ld. GÁBOR Eszter: *Az Andrassy út körül*. Budapest, Osiris Kiadó, 2010. 147. 115. kép.
- 15 A Wechselmann-villáról ld. GÁBOR, 2010. 148–152. ill. 301–313.; A nagy ív az 1901-es, Ráth György-féle átépítés kapcsán tűnt el.
- 16 GALLET, Michel: *Claud-Nicolas Ledoux. Leben und Werk des französischen „Revolutionsarchitekten”*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1983. 84.
- 17 ZÁDOR Anna: *Pollack Mihály 1773–1855*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960. 96. 56. kép.
- 18 LOTZ, Wolfgang: *Architecture in Italy 1500–1600*. New Haven and London, Yale University Press, 1995. 169. 273. kép.
- 19 PEVSNER, Nikolaus: *A History of Building Types*. London, Thames and Hudson, 1976. Abb. 8.34.
- 20 Mind Hansen, mind Gärtner görög építészet iránti elkötelezettsége kapcsolatba hozható I. Lajos magyar király fiának, Ottónak görög királysága idején megvalósult athéni építkezésekkel.
- 21 Hitzig munkáit ismerhette Weber, mert az egykori, berlini Bellevuestraße 12–12a. számot viselő kettős épület összekötő szakaszának rendszere (a felület nagy részét kitöltő ablakok, alsó szinten falpillérekkel, oszlopokkal, a felső szinten kariatidákkal tagolva) ismétlődik meg a pesti Bellevue sarkán. ld. BÖRSCH-SUPAN, Eva: *Berliner Baukunst nach Schinkel 1840–1870*. München, Prestel-Verlag, 1977. Abb. 61.
- 22 BÖRSCH-SUPAN, 1977. 185–196. Die Suche nach einem neuen Baustil.
- 23 GÁBOR, 2010. 281–282.; MARÓTYZ Katalin: *Weber Antal építésze a magyar historizmusban*. Budapest, TERC, 2009. 77–78.
- 24 Némileg kivétel az Andrassy út 122. helyén állott épület, mivel található az Ybl-hagyatékban egy ehhez az épülethez tartozó rajz (BFL XV. 331.153. „Villa Radialstrase. 131 Sockel und Basisgesimse des Parterregeschoßes.”), amelyen egy EU-nak olvasható szignó van a 6/10 72 dátum mellett, ez Emil Unger szerzőségét igazolhatja. A Wechselmann-villáról ld. GÁBOR, 2010. 301–313.
- 25 E vélekedés útját visszafelé követve Ybl Ervin forrásaként Ney Béla Petschacher Gusztávról írott bizonytalan hitelű nekrológiájig jutunk, (NEY Béla: *Petschacher Gusztáv*. Vasárnapi Újság, XXXVII. [1890] 4. sz. 57.) Ney Béla azt írta, hogy Petschacher „1873-ban Unger Emil halála után a budapesti sugárúti építő vállalathoz kapott meghívást, amely társulatnál 1876 végéig, a társulat feloszlásáig, mint vezénylő építész működött.” A vállalat, mint fentebb említettük 1873 után nem folytatott építő tevékenységet; kérdéses, hogy volt-e vezénylő építész. Ney Petschacher-nekrológiájának állításait más esetekben maga Ybl Ervin is cáfolta. (YBL Ervin: *Petschacher Gusztáv építésze*. Magyar Művészet, VIII. [1932]. 172, 190.)
- 26 *A Fővárosi Közmunkák Tanácsának hivatalos jelentése 1872. évi működéséről*. Budapest, 1873. 19; POSTA Sándor: *A sugárút*. Vasárnapi Újság, XXII. (1875). 339.
- 27 Az ingatlan a telekkönyv szerint 1876–1885 között volt a Sugárúti Építő Vállalat tulajdonában, ezt követően a lebontás előtti két évtizedben öt tulajdonos váltotta egymást: 1885–1887 Bechnitz Henrik, 1887–1893 Bérczy Mór, 1893–1897 Benedek Gábor, 1897–1904 a Schlesinger és Polakovits cég, végül 1904-től Babocsay Ármin.
- 28 Az Andrassy út 125. sz. alatti Révay-villa 1882–1885 között épült Weber Antal terve szerint. (Ép. eng.: BFL IV. 1407.6. 34045/1882; lakhatási eng. uo. 23744/1885.) A Bellevue helyén álló, Andrassy út 129. számú ház és a 125. között ma álló, 127. számú ház 1897-ben épült (BFL IV. 1407.b. 28.286/1897), telke az 1893-as telekmegosztásig a Bellevue kertje volt (BFL XV. 37.c. tkvi. betét sz. 4194.).
- 29 BFL IV. 1407.b. IX. 1108/1883. sz. csomóban 24228/1883. sz. és kapcsolódó iratok. A bejelentés maga hiányzik, csak a hosszasan folyó ügy iratai találhatóak.

- 30 *Budapesti cím- és lakjegyzék 1885–1886.* 304. Az Andrásy út 141. cím megjelölése hibás, mert ez a Sugárúti házsám volt. Az út átnevezésével egyidejűleg az ingatlanokat is átszámolták, a Bellevue akkor a 127. számot kapta. (Majd 1892 után lett Andrásy út 129.)
- 31 ORSZÁG Sándor: *Budapest középítkezései 1868–1882.* Budapest, 1885. 209. „Weber a kiváló Erdődy-villát s a Belle-vue mulatóhely épületét emelé.”
- 32 *Budapesti cím- és lakjegyzék 1888.* 164. A szállodák – vendéglők és sörházak fejezetben „Villa Bellevue téli kertterem és kerti helyiséggel (Reiner J.) VI. Andrásy út”.
- 33 *Budapesti cím- és lakjegyzék 1891–1892.* 385. Mulaatóhelyek – szállodák – vendéglők és sörházak (zenészetű előadásokkal) fejezetben „Villa Bellevue, ó-pilseneti sörcsarnok, téli kertterem és kerti helyiséggel, VI. Andrásy út.” megjelöléssel.
- 34 BFL IV. 1407.b. IX. 1108/1883. sz. csomóban 38057 [BM] sz. irat melléklete.
- 35 KRUDY Gyula: *Budapest vőlegénye.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1973. 325.
- 36 BFL IV. 1407. b. IX. 1108/1883. csomóban Rosner Sámuel „a Belle vue című vendéglői helyiség bérlőjének” 2250/1844. BM számon 1884. jan. 11-én iktatott beadványa a Belügyminisztériumhoz. Rosner Sámuelről ez ideig igen gyér ismereteink vannak. A Budapesti Szállodások, Vendéglősök és Korcsmárosok Ipartársulatának iratai között található pénztárkönyvek 3. kötetében Rosner Samuel Schankwirth (kocsmáros) Radialstrasse 141 címmel 1883 második negyedétől 1884 negyedik negyedévéig tartották nyilván befizetését. (Zugewachsen 23/4 1883; Abgegangen 1/1 1885.) Ld. BFL IX. 32/d. Rosner utódjáról egyelőre semmi információt sem sikerült találnunk.

Bellevue

Andrásy Avenue, constructed between the years 1872–1885, is possibly the emblematic boulevard of Budapest. The construction was started by the Sugárúti Építő Vállalat/Radialstrassen Bauunternehmung (Sugárút Construction Company), but as a consequence of the crash of the Vienna stock market in 1873 the company soon backed out of the investment. They managed, however, to erect three blocks of multi-storey apartment houses and four villas, intended as models to be followed in the course of further construction. One of these four villas was the “Bellevue”.

The plans of the building haven’t survived, so one can only imagine how it must have looked on the basis of the three available photos depicting it. The two street facades of the building, which was erected on a corner plot near Városliget (the City Park), show modest forms of Hellenism in its transitional stage between late Neo-Classicism and Neo-Renaissance; the corner

tower alludes to the “Italian villa-style” popular in Potsdam at the beginning of the 19th century. One of the garden facades features a monumental risalit recalling a triumphal arch, with an arch bending across two storeys. This motif alludes both to the Italian cinquecento and the “French revolutionary architecture” – and is completely at odds with the other facades of the villa.

To the best of our knowledge, the building was never lived in. It accommodated a music saloon in the 1880s. In 1893 a new villa-plot was detached from the garden; the building was demolished in 1904 and the rest of the plot was partitioned.

The forms of the building, which harmonized neither with earlier nor later trends, apparently did not meet with the approval of public taste, and the building, originally intended as grandiose and exemplary, survived for barely thirty years.

(Translated by Buda Borbála)